

blijken, wordt overigens uit het relaas van Knegtmans niet duidelijk.

Knegtmans was zich zeer wel bewust van de gevolgen van het stedelijk karakter van de Amsterdamse universiteit. De titel van het boek, *Professoren van de stad*, is ook om die reden gekozen (al is ze wat misleidend omdat het boek niet alleen over professoren, maar nadrukkelijk ook over studenten gaat). Toch had ik mij kunnen voorstellen dat dit tot een wat andere opzet van het boek had geleid. Nu is het boek wel erg documentair van karakter gebleven. Knegtmans houdt zich nadrukkelijk aan de feiten en waagt zich niet aan beschouwingen, al was het maar indirect, door de beschouwingen over hoger onderwijs van de hoogleraren uit het verleden te bespreken en te analyseren. Het boek is zeker en gelukkig geen parade van professoren geworden (het gevaar dat elk overzicht van de geschiedenis van een universiteit bedreigt), maar de blik is wel erg naar binnen gericht en het verhaal is wel erg beperkt gebleven tot het doen en laten van de bestuurders, professoren en studenten. Het eigene van de Amsterdamse universiteit is ook eigenlijk meer een punt dat regelmatig terugkeert en aangestipt wordt dan een rode draad die het hele boek eenheid en karakter geeft. Pas aan het eind – in een slothoofdstuk over de periode ná 1960 – komt aan de orde waarom de Amsterdamse universiteitsgeschiedenis zo bijzonder is, namelijk de voortdurende en sterke noodzaak tot legitimatie van het hoger onderwijs. Anders dan hun collega's aan de 'gewone', uit 's rijks kas betaalde universiteiten in Leiden, Utrecht en Groningen moesten de hoogleraren in Amsterdam steeds opnieuw bij hun directe superieuren waarmaken dat er zoveel geld aan een universiteit werd uitgegeven die niet alleen de stad bediende. De vanzelfsprekendheden waar de rijksuniversiteiten van uit konden gaan – 'natuurlijk' diende het rijk hoger onderwijs mogelijk te maken – bestonden in Amsterdam niet. Die legitimatienoodzaak had ik echter graag van meet af aan expliciet als het leidende thema aan de orde gesteld gezien, omdat dat een geschiedenis van de Amsterdamse instelling meteen ook in een vergelijkend perspectief had geplaatst. Want was die legitimatiedruk wel zoveel groter in Amsterdam dan elders, of was ze alleen maar anders? Elke instelling van hoger onderwijs is een bijzondere instelling, hetzij door de confessionele kring waar zij zich op richt, hetzij door de regionale binding die elke instelling heeft, ook de rijksuniversiteiten. Bovendien, in Utrecht en Groningen, en zelfs in Leiden kan men periodes in de geschiedenis aanwijzen waarin het bestaan van de plaatselijke universiteit helemaal niet zo vanzelfsprekend was als het wel lijkt. Elke universiteitsgeschiedenis voert zo vanzelf tot beschouwingen over nut, noodzaak en wezen van het hoger onderwijs, waarbij de geschiedschrijver er niet aan kan ontkomen ook zijn eigen mening te geven. Knegtmans heeft die mogelijkheid om ook zijn eigen stem te laten horen jammer genoeg niet benut.

Klaas van Berkel, Rijksuniversiteit Groningen

Goldgar, A., *Tulipmania. Money, Honor, and Knowledge in the Dutch Golden Age* (Chicago: University of Chicago Press, 2007, xx + 425 blz.,

█ \$30,-, ISBN 0 226 30125 7).

Journalisten verwijzen in tijden van economische oververhitting en de onvermijdelijk daarop volgende neergang altijd graag naar de Nederlandse tulpengekte die in de winter van 1636-1637 haar hoogtepunt kende. Verblind door de gekte betaalden Nederlanders toen immense bedragen voor zoiets nietigs als tulpenbollen; hoe hebben we nu weer zo dom kunnen zijn om veel te veel te betalen voor dotcom-aandelen? Of voor huizen? Of voor Amerikaanse sub-prime hypotheeklen? Het is niet verwonderlijk dat journalisten juist voor de tulpengekte kiezen, aangezien zij de eerste zeepbel uit de geschiedenis is waarover veel bekend is. En daar komt nog eens bij dat het over mannen gaat die in herbergen speculeerden op de waarde van zoiets ogenschijnlijk doodgewoons als tulpenbollen. Dat maakt samen dat de episode erg tot de verbeelding spreekt.

Anne Goldgar brengt in haar groots opgezette boek nuances aan in de karikaturale voorstelling die veelal van de tulpengekte gegeven wordt. Door de positie van de tulpe in de samenleving van de Nederlandse Republiek nauwgezet te analyseren, probeert zij te beargumenteren dat er eigenlijk nauwelijks sprake was van een gekte. Het beeld dat wij kennen van de tulpengekte is grotendeels bepaald door de pamfletliteratuur die een zwaar overtrokken voorstelling van zaken geeft. Was er dan ook geen sprake van crisis? Toch wel, maar Goldgar betoogt dat het veeleer een sociaal-culturele crisis was die op de winter van 1636-1637 volgde dan een financiële.

Het betoog van Goldgar ontvouwt zich als volgt. In het eerste hoofdstuk beschrijft zij hoe de tulpe in de Nederlanden geïntroduceerd raakte. De bloem werd binnen korte tijd zeer populair onder amateur-botanici die haar vooral waardeerden om de verscheidenheid waarin zij voorkomt. De speciale waarde die de botanici aan de tulpe hechtten, bracht echter ook een competitie-element in het netwerk van de liefhebbers. Al gauw werden de bollen niet alleen uitgewisseld tussen geïnteresseerden, maar ook voor geld verhandeld. Men betaalde soms aanzienlijke bedragen voor de bollen en Goldgar laat zien dat dat komt doordat de tulpen precies in de zeventiende-eeuwse smaak pasten. De tulpen die het hoogst gewaardeerd werden (exemplaren met verschillende kleuren in gevlamde en gevlekte patronen), hadden dezelfde uiterlijke kenmerken als bijvoorbeeld marmer en jaspis – steensoorten die bij de elite zeer geliefd waren. Tulpen werden dan ook veelvuldig afgebeeld tussen andere exotische verzamelobjecten. De tulpe was meer dan een gewone bloem.

De tulpenverzamelaars maakten deel uit van hechte netwerken, die elkaar geregeld ontmoetten en daarbij informatie over de tulpenhandel uitwisselden. Alle betrokkenen bij de handel waren volgens Goldgar dus prima op de hoogte van de manier waarop de handel gevoerd werd. Bij die handel waren eer en vertrouwen van het grootste belang; daarin verschilde hij niet veel van andere vroegmoderne takken van handel. Maar bij de tulpenhandel was het vertrouwen tussen de koper en de verkoper nog belangrijker, doordat het bijna uitsluitend termijnhandel betrof: de bollen werden aan het begin van de herfst geplant en pas in de lente werd zichtbaar wat voor bloem er uit de bol opkwam. In de tussenliggende tijd – de periode waarin de meeste handel

plaatsvond – kon niemand controleren of de bol die op papier verhandeld werd daadwerkelijk zo'n bijzondere tulp op zou leveren als de verkoper beweerde.

De prijzen die betaald werden voor tulpenbollen stegen aanzienlijk in de eerste helft van de jaren 1630, maar zij verbleekten vergeleken bij de prijzen die in de winter van 1636-1637 betaald werden. Begin februari 1637 was het opeens gedaan met de prijsstijging – zonder dat daar een duidelijke oorzaak voor aan te wijzen is. Dit leverde geen eindeloze reeks faillissementen op, zoals in de historiografie vaak beweerd is, maar doordat vele handelaren hun verplichtingen niet nakwamen werd wel het fundament – de eer en het vertrouwen van de handelaren – onder de handel weggeslagen. De stroom pamfletten die dit opleverde laat duidelijk de maatschappelijke ontregeling in de Republiek zien. Ze tonen de vragen die de Nederlandse maatschappij na de crash bezighielden: wie is er nog te vertrouwen? En welke sociale mechanismen in de samenleving zijn nog wel in werking? Maar de weergave van de tulpengekte in de pamfletten moet niet al te letterlijk worden genomen; de satire heeft de werkelijke gang van zaken sterk uitvergroot.

Het boek blinkt uit door voorbeeldig archiefonderzoek en een zeer grondige analyse van de pamfletten over de tulpengekte. Daarnaast is het in een prachtige beeldende stijl geschreven. Inhoudelijk overtuigt Goldgars betoog op bijna alle punten: geen historicus zal nog durven beweren dat de op eer en wederzijds vertrouwen gebaseerde Nederlandse samenleving geen knauw opliep als gevolg van de tulpengekte. Maar in haar ijver om te bewijzen dat de gekte de sociale conventies ontwrichtte, gaat Goldgar te gemakkelijk voorbij aan de financiële implicaties van de bollenhandel. Ze doet het voorkomen alsof de voor de tulpenbollen betaalde prijzen volkomen rationeel waren. De bollen werden volgens de auteur nu eenmaal als zeer bijzonder beschouwd en daarom was het niet meer dan logisch dat de handelaren er zoveel geld voor over hadden. Sterker nog, 'if the market had held, it would have been supremely sensible to invest one's money in tulip bulbs' (227). Goldgar gaat zelfs zover om de prijzen die voor de tulpenbollen betaald werden te vergelijken met de waardebeoordeling van goud. Volgens Goldgar is het enige wat telt hoeveel geld mensen ergens voor over hebben, maar ze gaat er hierbij aan voorbij dat tulpen vermenigvuldigd kunnen worden, ziek kunnen worden (de gewilde gevlamde en gevlekte patronen worden overigens veroorzaakt door ziekte, maar dat wist men in de zeventiende eeuw nog niet), kunnen rotten en aan mode onderhevig zijn. Dit is allemaal bij goud niet het geval.

Daarmee ontbreekt in het boek een overtuigende verklaring voor de hoge prijzen van de winter van 1636-1637 en ook naar de oorzaak van de crash blijft het gissen. Dat is vooral voor de meer financieel-economisch geïnteresseerde lezer jammer, maar het neemt niet weg dat deze nieuwe studie naar de tulpengekte ons meer vertelt dan alle voorgaande studies bij elkaar en dat Goldgar met haar *case study* naar de bollenhandel prachtig laat zien hoe de vroegmoderne Nederlandse samenleving functioneerde.

Lodewijk Petram, Universiteit van Amsterdam

Viljoen, R.S., *Jan Paerl, a Khoikhoi in Cape Colonial Society 1761-1851* (TANAP monographs on the history of the Asian-European interaction 1; Leiden, Boston: Brill, 2006, xviii + 213 blz., €73,-, ISBN 90 04 15093 5).

Op het eerste gezicht geeft de titel alles al weg, een biografische schets van een voor de Nederlandse lezer onbekende persoonlijkheid met een bovendien voor velen evenmin bekende achtergrond. De tijd ligt nog niet zover achter ons dat een Khoikhoi werd aangeduid met Hottentot, een groep die op zijn best als exotisch, maar vaak als achtergebleven werd beschouwd. Een groep ook die zoals een Amerikaanse historicus eens over de Indianen in zijn land schreef, 'onder de wielen van de geschiedenis' was geraakt. Toch zijn de Khoikhoi de oudste in Zuid-Afrika woonachtige bevolkingsgroep. Wanneer een groep al zo weinig is doorgedrongen in de geschiedenisboeken, dan is dat de enkeling zeker niet gelukt. Inderdaad is het getal Khoi over wie een biografie is geschreven of valt samen te stellen op de vingers van een paar handen te tellen. Dat we hier over een nieuwe biografie van een Khoikhoi beschikken maakt dit boek al tot een bijzonder document.

Paerl verdiende een boek om drie episodes in zijn leven. De eerste is die waarin hij als een profeet optrad en een millenaristische beweging opzette gericht tegen de blanke boeren in Swellendam. Doordat de opstand in de kiem werd gesmoord bracht hij het er levend vanaf. De rechtbank veroordeelde hem tot kettingstraf en te werkstelling op een boerderij waar ook zijn vrouw en zoon woonden. De straf was relatief mild omdat de rechtbank oordeelde dat hij religieus bezeten was geweest en uiteindelijk geen slachtoffers had gemaakt zodat er geen reden was voor een zware straf. Aanstichters van andere opstanden waren ter dood veroordeeld. Daarop volgde een tussenfase op een boerderij, die eindigde toen hij na de dood van zijn vrouw een conflict kreeg met de boer over de vraag aan wie het toezicht over zijn kinderen toekwam. Interessant is te zien dat hij ook als ongeletterde Khoi toegang had tot de rechtbank. De rechters waren bovendien niet bij voorbaat op de hand van de boer. Tenslotte behandelt Viljoen de derde en langste fase in Paerls leven: de ruim vijftig jaar die hij doorbracht als bewoner van een Herrnhutter zendingsstation. Paerl had het strenge regime van de Herrnhutters verkozen boven het leven op de boerderij waar zijn jongste kinderen achterbleven. Over de inhoud van zijn geestelijk leven na de bekering valt weinig te zeggen. Deels lijkt zijn keuze voor de Herrnhutters te zijn ingegeven door de mogelijkheid zich te onttrekken aan het leven als arbeider bij een blanke boer. Hij bleef ook daarna een onrustig man, die het trekken niet kon laten en grote delen van de Kaapkolonie verkende. Dankzij zijn grote kennis van het land trad hij op als 'padvinder' bij tochten van de zendelingen in het binnenland en hielp hij hen bij het vinden van plaatsen voor nieuwe nederzettingen. Toen Paerl stierf had hij al jaren de kerk niet meer bezocht.

Jan Paerls herkomst is niet helemaal duidelijk, of hij een bastaard was of een zuivere Khoikhoi is niet te zeggen, zijn vader is onbekend, mogelijk was